

Әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар жөніндегі істер бойынша сот тәжірибесі туралы

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2005 жылғы 28 қазандағы N 6 Нормативтік қаулысы.

Ескерту. Тақырыпқа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

Ескерту. Бүкіл мәтін бойынша "қылмыс", "қылмыстар", "қылмыстардың", "қылмыстарды", "қылмыстың", "қылмыстан", "қылмысқа", "қылмыстармен" деген сөздер тиісінше "қылмыстық құқық бұзушылық", "қылмыстық құқық бұзушылықтар", "қылмыстық құқық бұзушылықтардың", "қылмыстық құқық бұзушылықтарды", "қылмыстық құқық бұзушылықтың", "қылмыстық құқық бұзушылықтан", "қылмыстық құқық бұзушылыққа", "қылмыстық құқық бұзушылықтармен" деген сөздермен ауыстырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

Әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істерді қарау кезінде заңнаманы сот тәжірибесінде дұрыс және біркелкі қолдану мақсатында Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы

қаулы етеді:

Ескерту. Кіріспеге өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

1. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлер мен әскери құрылымдарда әскери қызметті өткеруді белгілейтін тәртібі әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар объектісі болып табылатыны соттарға түсіндірілсін.

2. Әскерге шақыру бойынша не келісім-шарт бойынша Қарулы Күштерде, басқа да әскерлер мен әскери құрылымдарда әскери қызмет өткеріп жүрген әскери қызметшілер ғана, сондай-ақ запастағы азаматтар әскери жиындардан өту кезінде, әскери қылмыстық құқық бұзушылық субъектілері болып табылады.

Егер қылмыстық әрекеттер әскери қызметті өткеру кезінде жасалса және қылмыстық жауаптылыққа тартудың ескіру мерзімдері өтпеген болса, адам әскери қылмыстық құқық бұзушылығы үшін әскери қызмет аяқталған соң да қылмыстық жауапқа тартылуға жатады.

Ескерту. 2-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

3. Әскерге шақырудың, келісім-шарт бойынша әскери қызметке, оның ішінде әскери жиындарға шақырудың және өтудің, әскери қызметтен босатудың және жиындарды аяқтаудың тәртібі Заңдармен, Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлықтарымен, өзге де нормативтік құқықтық актілермен анықталады.

"Құқықтық актілер туралы" 2016 жылғы 6 сәуірдегі № 480-V Қазақстан Республикасы Заңының 12-бабы 3-тармағының талаптарына сәйкес әскери қызметті өткеруді және онымен байланысты өзге де мәселелерді реттейтін Қазақстан Республикасы Заңдарының нормалары арасында қарама-қайшылық туындаған кезде кейін қабылданған заңның нормалары қолданылады.

Ескерту. 3-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

4. Жедел қызмет бойынша әскери қызметшілер, келісім-шарт және шақыру бойынша әскери қызметшілер, әскери жиындардан өту кезіндегі запастағы азаматтар үшін әскери қызметті өткерудің басталуы әскери қызмет туралы заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілерде мазмұндалған ережелерге сәйкес анықталады.

Әскери бөлімнің жеке құрамының тізімдерінен шығарылған күн әскери қызметшілердің барлық санаттары үшін әскери қызметті өткерудің аяқталған уақыты болып табылады.

Әскери қызметшінің нақты әскери қызметтің лауазымдық міндеттерін орындағаны туралы мәселені шешу кезінде әскери қызмет туралы нормативтік құқықтық актілерді басшылыққа алу қажет.

Ескерту. Орыс тіліндегі мәтінге өзгеріс енгізіледі, қазақ тіліндегі мәтін өзгермейді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

5. Қылмыстық процесті жүргізуші орган Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің (бұдан әрі - ҚК) 18-тарауының бірқатар баптарының диспозициясы бланкеттік (сілтемелік) болып табылатынын ескергені жөн, сондықтан әрбір нақты жағдайда әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін адамды жауаптылыққа тартқанда әскери қызметті өтеудің жалпы тәртібіне де, сондай-ақ жауынгерлік кезекшілікте, Қазақстан Республикасының мемлекеттік шекарасын күзету бойынша нарядта, қарауылда, тәуліктік нарядта, патрульдеуде, әскери жарғыларда және өзге де нормативтік құқықтық актілерде көзделген қоғамдық тәртіпті қорғау мен қоғамдық қауіпсіздікті және бақылаушылық қызметті қамтамасыз ету бойынша қызметті өткеруге де қатысты бұзылған қағидалардың мазмұнын анықтау қажет.

ҚК-нің 13-бабының үшінші бөлігіне сәйкес, қылмыстық заңның жалпы және арнаулы нормаларының бәсекелестігі кезінде қандай норма жалпы, ал қандай норма арнаулы екенін анықтау қылмыстық процестік органға жүктеледі. Осы орайда әскери қылмыстық құқық бұзушылықтарды дәрежелену кезінде арнаулы норма қолданылуы тиіс.

Ескерту. 5-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

6. Әскери қылмыстық құқық бұзушылықты өзге қылмыстық құқық бұзушылықтан ажырату кінәлінің ниетінің бағытталуына қарай жүзеге асырылуы тиіс, сондықтан бір әскери қызметшінің басқаларға күш көрсету әрекеттері әрқашан ҚК-нің 440-бабы бойынша дәрежеленбейді.

Бір-біріне бағынышты емес әскери қызметшілердің өзара қарым-қатынастарын реттейтін жарғылық ережелерді бұзу деп бір әскери қызметшінің басқаларға қызметке байланысты немесе олардың ең болмағанда біреуінің қызметтік міндеттерін орындауы кезінде, сондай-ақ басқа да жағдайлар кезінде, бірақ әскери ұжымға көрінеу құрмет көрсетпеуге, бөлімшенің ішкі тәртібін өрескел бұзуға ұласқан ҚК-нің 440-бабының диспозициясында көрсетілген күш көрсету түсініледі. Күш қолдану - әскери қызметшіні ұрып-соғу және денесін ауырту, сондай-ақ масқаралау, ар-ождан мен қадір-қасиетін кемсіту, азық-түлікті, арнайы киім бұйымдарын, сондай-ақ әскери қызметшіге берілген заттар және өзге де қажеттілік мүліктерін алып қою немесе айырбас жасау түрінде болуы мүмкін.

Мүліктік, некелік-отбасылық және басқа да азаматтық құқықтық қатынастарға немесе міндеттемелерге байланысты күш қолданушылық, әскери-құқықтық тәртіпке қатысы жоқ жеке адамға, бөтеннің мүлкіне қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар және әскери қызметке қатыссыз қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілік көзделген ҚК-нің баптары бойынша дәрежеленуі тиіс.

Ескерту. 6-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

7. ҚК-нің 440-бабының екінші бөлігінде көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтың бірнеше рет жасалу белгісі бойынша егер адам бұрын жасаған әрекеті үшін жауаптылықтан босатылмаса және қылмыстық жауапқа тартудың ескіру мерзімі өтпесе әскери қызметшілер арасындағы өзара қарым-қатынастың жарғылық ережелерін екі немесе одан да көп бұзу деп дәрежелену қажет.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың жалғаспалы белгісі болмаған кезде әр түрлі уақытта белгілі бір адамға қатысты жасалған әрекеттер бірнеше рет жасалған әрекеттер деп дәрежеленуе жатады.

Екі немесе одан да көп адамға қатысты жасалған осы әрекеттер бір ниетпен қамтылып жалғасқан болса, бірақ әр түрлі себептермен бір мезгілде жүзеге аспаса, бір уақытта, сол секілді әр мезгілде бірнеше адамдарға қатысты жасалған әрекет деп танылып, ҚК-нің 440-бабы үшінші бөлігінің 1) тармағы бойынша дәрежелеуге жатады. Осы орайда соттар кінәлінің ниетінің бағытталуын, жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтың нақты мән-жайын және оның себептерін, әр түрлі жәбірленушілерге қатысты жасалған әрекеттердің арасындағы уақыт шегінің ұзақтығын және т.б. зерттеуі тиіс.

Ескерту. 7-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2011.04.21 № 1 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 20.04.2018 № 8 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

8. Әскери қылмыстық құқық бұзушылықты адамдар тобының, алдын ала сөз байласқан адамдар тобының немесе қылмыстық топтың жасау белгісі бойынша дәрежелеген кезде ҚК-нің 31-бабының ережелерін ескеру қажет.

Қылмыстық құқық бұзушылық жасауға бір-біріне бағыныштылық қатынастарының маңызы жоқ екі және одан да көп әскери қызметші қатысқан жағдайлардағы әрекеттер аталған саралаушы белгілер бойынша дәрежеленуі тиіс, сондай-ақ олармен бірге қылмыстық құқық бұзушылық жасауға қатысқан әскери қызметші болып табылмайтын адамдардың әрекеттері ұйымдастырушы, айдап салушы, көмектесуші ретінде әскери қылмыстық құқық бұзушылық жасауға қатысу деп дәрежелеуге жатады.

Ескерту. 8-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

9. Егер бастық қызметтік жағдайы бойынша өзіне тең әскери қызметшіге жарғыдан тыс әрекет жасаған кезде оның іс-әрекетіне оған да, сондай-ақ жәбірленушіге де бағынышты адам қосылған жағдайда, бастықтың әрекетін ҚК-нің 440-бабымен, ал бағыныштының әрекеті олардың қайсысының қылмыстық құқық бұзушылық жасауға бастамашы болғанына және қылмыстық құқық бұзушылық жасауды бастағанына қарамастан, бастыққа күш қолдану әрекеті ретінде ҚК-нің 439-бабының тиісті бөлігімен дәрежеленуі керек.

Егер бастық бағынышты адамға жарғыдан тыс іс-әрекеттер жасаса және оған қызметтік жағдайы бойынша жәбірленушіге тең әскери қызметші қосылса, соңғының іс-әрекеті лауазымдық қылмыстық құқық бұзушылыққа қатысу ретінде дәрежеленеді.

Ескерту. 9-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

10. ҚК-нің 438-бабы екінші бөлігінің 2) тармағында, ҚК-нің 439-бабының екінші бөлігінің 2) тармағында және ҚК-нің 440-бабының үшінші бөлігінің 3) тармағында көзделген қылмыстық құқық бұзушылық құрамында қолданылатын қару деп "

Жекелеген қару түрлерінің айналымын мемлекеттік бақылау жасау туралы" Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 30 желтоқсандағы № 339 Заңына сәйкес конструкциялық жағынан алғанда тірі нысананы жоюға арналған құрылғылар мен заттар: атыс қаруы, суық қару, газды-қару, электрлі қару, пневматикалық қару, лақтырылатын қару түсінілуі тиіс. Оларға соғыс қол атыс қаруы мен суық қару (автомат, пулемет, пистолет, карабин, винтовка, қанжар, шолақ қанжар) және қолдан дайындалған (шолақ мылтық, фин пышағы, кастет, стилет және т.б.) өзге атыс және суық қарулар жатуы мүмкін.

Шаруашылыққа немесе басқа да мақсатқа арналған заттардың өзге де түрлерін (бәкі, шаппа, ас үй пышақтары, балта, таяқ және т.б.) пайдалану қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалу белгілері бойынша қару қолданып жасалынған деп дәрежелегуге негіз бола алмайды.

"Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы туралы" Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 16 қаңтардағы № 70-V Заңының 2-бабының 1) тармақшасына сай ҚК-нің 438-бабының екінші бөлігінің 2-тармағында, 440-бабының үшінші бөлігінің 3-тармағында және ҚК-нің 451-бабының екінші бөлігінің 1-тармағында көзделген қылмыстар құрамдарына қатысты арнайы құралдар деп Қарулы Күштерде, Қазақстан Республикасының басқа әскерлері мен әскери құралымдарында қаруландыруға қабылданған дене күшімен, жарақаттау арқылы, химиялық, электрлік, психологиялық, назарын басқа жаққа аудару жолымен немесе өзге де әсер етуге арналған құралдарды, сондай-ақ Қазақстан Республикасында пайдаланылатын, сондай-ақ пайдалануға тыйым салынған құралдар мен құрылғыларды да түсіну керек.

Ескерту. 10-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

11. ҚК-нің 438-бабының үшінші бөлігінде, ҚК-нің 439-бабының үшінші бөлігінде, 440-бабының төртінші бөлігінде көрсетілген адам өліміне алып келген салдарға абайсызда жәбірленушінің өліміне алып келген жәбірленушінің денсаулығына қасақана ауыр зиян келтіру, адамды өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу жатады. Ауыр салдарлардың ұғымы ҚК-нің 3-бабының 4) тармағында берілген.

Мұндай салдарлар ҚК-нің осы баптарының диспозицияларымен қамтылады және өзге қылмыстық құқық бұзушылықтар құрамымен қосымша дәрежеленуді талап етпейді.

Егер кінәлінің әрекеттері осы әскери қылмыстық құқық бұзушылықтарды жасаған кезде кісі өлтірумен ұштасса, онда олар ҚК-нің 99-бабы бойынша қосымша дәрежеленуге жатады.

Бастықтың немесе лауазымды адамның жәбірленушінің өмірі мен денсаулығы үшін ауыр салдарларға әкеп соққан билікті теріс пайдалануы (ҚК-нің 450-бабының екінші бөлігі), билікті асыра пайдалануы (ҚК-нің 451-бабының екінші бөлігі) осы қағида бойынша саралануға тиіс.

Ескерту. 11-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

12. Бір-біріне бағынышты емес әскерилердің өзара қарым-қатынастарын реттейтін жарғының ережелерінің бұзылуы (ҚК-нің 440-бабы), билікті теріс пайдалану (ҚК-нің 450-бабы), билікті асыра пайдалану (ҚК-нің 451-бабы) немесе биліктің әрекетсіздігі (ҚК-нің 452-бабы) жәбірленушінің жеке меншігіндегі бұйымдары мен заттарын алып қоюға ұласса, онда бұл әрекеттер әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар мен жеке меншікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың жиынтығы бойынша дәрежеленуге жатады.

Егер күш қолдану немесе оны қолданамын деп қорқыту қызметті өтеу кезеңінде әскери қызметшіге берілетін заттарды немесе әскери киім бұйымдарын алып қоюға ұласса, онда мұндай іс-әрекеттер ұрлау ниеті болмаған жағдайда әскери қылмыстық құқық бұзушылық үшін жауаптылық көздейтін қылмыстық заңның баптарының диспозициясымен қамтылады.

Ескерту. 12-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

13. Алып тасталды - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

14. Кінәлінің бөлімді немесе қызмет орнын уақытша қалдыру ниетінің болуы немесе оның шегінен тыс жерлерде болуы және бөлімге немесе қызмет орнына оны жалғастыру үшін қайта оралу ниетінің бар болуы ҚК-нің 441-бабымен көзделген қылмыстық құқық бұзушылық құрамының субъективтік жағының міндетті белгісі болып танылады.

Әскери бөлім немесе қызмет орнын әскери қызметшінің тастап кету сәті, сондай-ақ оның қызмет орнына белгіленген мерзімде келмеуі - бөлімді өз бетімен қалдырудың басталуы деп, әскери қызметшінің әскери орган басқармасына немесе әскери бөлімге келген сәті, не оны ұстаған уақыт - аяқталуы деп танылады.

Әскери қызмет міндеттерін өтеуден жалтарған адамның қандай да бір жеке және қызметті өткеру бойынша міндеттерін орындаумен байланысы жоқ өзге де себептермен әскери бөлімге уақытша келуі, өз бетімен болмау кезеңінің тоқтағанын білдірмейді.

Ескерту. 14-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

15. Бөлімді немесе қызмет орнын өз бетімен тастап кетуден қашқындықты ажырата білу қажет. Өйткені қашқындықтың мақсаты әскери қызметтен мүлдем жалтару болып табылатынын, ал бөлімді өз бетімен тастап кетудегі мақсат әскери қызметтен уақытша жалтару болып табылатынын назарда ұстаған жөн.

Қашқындықтың аяқталуы деп - субъектінің әскери қызметтен іс жүзінде жалтарып, әскери бөлімді немесе қызмет орнын тастап кеткен, не бөлімге белгіленген мерзімде келмеген сәттен бастап танылады. Қашқындық кезіндегі әскери қызметтен жалтарудың себептері мен ұзақтығы қылмыстық құқық бұзушылықты дәрежелегуге әсерін тигізбейді.

Қашқындық ұзаққа созылатын қылмыстық құқық бұзушылық ретінде, әскери қызметші қызмет орнына өз еркімен оралған, кінәсін мойындап келген, оны ұстаған сәттен бастап тоқтады деп есептеледі.

Қызмет орнына өз еркімен оралу, кінәсін мойындап келу, ҚК-нің 442-бабына жасалған ескертпеде көрсетілген жағдайлардан басқа, қашқындықтың аяқталған құрамы мен қылмыстық жауапкершілікті жоққа шығармайды, бірақ жаза тағайындау кезінде ескерілуі мүмкін.

Ескерту. 15-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

16. ҚК-нің 441-бабының екінші бөлігінде және 442-бабының екінші бөлігінде көзделген қызмет бойынша сеніп тапсырылған қару деп, Қарулы Күштерде, өзге де әскерлерде және әскери құрылымдарда қарулануға қабылданған, әскери қызметшінің әскери қызмет бойынша оған жүктелген міндеттерге сәйкес иеленуге құқығы бар, табельді атыс қаруын және өзге де қаруды түсіну керек.

Әскери қызметшінің оған қызмет бойынша сеніп тапсырылған қаруды (атыс қаруының қанжар-пышағын, армия мен флоттың басқа да арнайы пышағын) алып бөлімді немесе қызмет орнын өз еркімен тастап кетуі, қашқындық жасауы ҚК-нің 441-бабының екінші бөлігі бойынша не ҚК-нің 442-бабының екінші бөлігі бойынша саралауға жатады.

Қызмет бойынша әскери қызметшіге сеніп тапсырылмаған қаруды алып бөлімді өз еркімен тастап кеткенде, қашқындық жасағанда жоғарыда көрсетілген дәрежеленуші әрекет белгісі болмайды. Мұндай жағдайларда адамның әрекетін, оның қаруды иемдену жағдайына қарай, ҚК-нің 441-бабының, 442-бабының тиісті бөлігі бойынша және атыс қаруын немесе суық қаруды заңсыз ұрлау, иемдену, сақтау, алып жүру үшін жауаптылық көздейтін қылмыстық заңның тиісті баптары бойынша дәрежелегу керек.

Ескерту. 16-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

17. ҚК-нің 441 және 442-баптарындағы ескертпелерде бекітілген ережелер негізінде қылмыстық жауаптылықтан босату туралы мәселені сот істің барлық мән-жайына және кінәлінің жеке басына байланысты әрбір жағдайда жеке шешеді.

Сот ауыр мән-жайлардың тоғысуы салдарынан жазадан босатуды ҚК-нің 76-бабының бірінші бөлігінің тәртібімен де жүргізеді, ауыр мән-жайлардың тізбесі толық болып табылмайды.

Әскери қызметті атқару үшін абсолютті кедергі болып табылмайтын, бірақ әскери қызметшінің қызметте болуын айтарлықтай қиындататын тұрмыстық жағдайлар: қызметтестер тарапынан орын алған жарғыдан тыс әрекеттер, командирлер мен бастықтардың заңсыз әрекеттері, әскери қызметшінің өмірі мен денсаулығына шынайы қатер төндіретін немесе оның өміріне немесе денсаулығына шынайы қатер туғызатын, оның ар-намысы мен қадір-қасиетіне немесе өзге де құқықтарына қол сұғатын әрекеттер (әрекетсіздіктер) басқа ауыр мән-жайлар деп танылуы мүмкін.

ҚК-нің 34 және 37-баптарына сәйкес, ең соңғы қажеттілік ретінде бағаланатын жағдайлардың - күштеу немесе психикалық мәжбүрлеудің болуы - адамды бөлімді өз бетімен тастап кеткені немесе қашқындық жасағаны үшін қылмыстық жауапкершіліктен босатады.

Ескерту. 17-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2011.04.21 № 1 (ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 20.04.2018 № 8 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

18. ҚК-нің 443-бабы бойынша жауаптылық дене мүшесіне зақым келтіру тәсіліне, өз денсаулығына келтірілген зиянның ауырлығына, сондай-ақ қолданылған алдау тәсіліне қарамастан туындайды.

Әскери қызмет міндеттерін атқарудан жалтару немесе бас тарту қылмыстық құқық бұзушылықтардың шынайы жиынтығынан басқа жағдайларда ҚК-нің 441 және 442-баптары бойынша қосымша саралауды талап етпейді.

Әскери қызметшінің өзінің әдейі жалған құжат жасап әскери қызметтік міндеттерін орындаудан жалтаруы ҚК-нің 443 және 385-баптарының жиынтығы бойынша сараланады.

Ескерту. 18-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

19. Егер кінәлі қылмыстық заңның Ерекше бөлімінің бір бабының әр түрлі бөліктерімен жауаптылық көзделген әскери қылмыстық құқық бұзушылық жасаса, онда әрекет ҚК-нің 13-бабының екінші бөлігінің талаптары сақтала отырып, Қылмыстық Кодекстің осы бабының қылмыстық құқық бұзушылықтың жасалғаны үшін әлдеқайда қатаң жаза көздейтін бөлігі бойынша дәрежеленеді.

Ескерту. 19-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

20. Тәуліктік нарядтың (қарауыл мен вахтадан басқа), патрульдік немесе қоғамдық тәртіпті қорғайтын және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ететін әскери нарядтың

құрамына енетін әскери қызметшілердің жәбірленушінің денсаулығына жеңіл зиян келтіруге әкеліп соққан, ішкі және патрульдік қызмет атқару жарғысының ережесін бұзуы, ҚК-нің 447-бабының бірінші бөлігі немесе 449-бабының бірінші бөлігі бойынша дәрежеленеді.

Орташа ауырлықтағы зиян келтіруге әкеп соққан осындай әрекеттерді аталған баптардың екінші бөлігі бойынша дәрежелеген дұрыс. Осы орайда жасалған әрекетті қылмыстық заңның жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылық үшін жауаптылық көздейтін баптары бойынша қосымша дәрежелеу талап етілмейді.

Егер осы көрсетілген жағдайларда кінәлі басқа әскери қызметшілердің денсаулығына қасақана ауыр зиян келтірсе немесе оларды өлтірсе, онда жасалған әрекет ҚК-нің 99-бабы, 438, 439, 440-баптары немесе 450, 451-баптары бойынша қосымша дәрежеленеді.

Аталған субъектілердің әскери қызметшілер болып табылмайтын жәбірленушілердің денсаулығына ауыр зиян келтіруі немесе оларды өлтіруі ҚК-нің 99-бабы немесе 106-бабы бойынша қосымша дәрежеленуі тиіс.

Ескерту. 20-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

20-1. ҚК-нің 448-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы істерді қараған кезде соттар әскери наряд құрамында тұратын және лауазымдық нұсқаулықтармен немесе бұйрықтармен Мекеменің ішкі тәртібі қағидаларының талаптарын сотталған адамдардың орындауын қамтамасыз ету мақсатында қылмыстық-атқару жүйесі мекемесіндегі сенім білдірілген учаскені (объектіні) тұрақты бақылау бойынша жүктелген міндеттерді білдіретін бақылау функцияларын жүзеге асыратын әскери қызметші бақылау қызметін атқару қағидаларын бұзу субъектісі болып табылатындығын ескергендері жөн болатыны соттарға түсіндірілсін.

Ескерту. Нормативтік қаулы 20-1-тармақпен толықтырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

21. Тұрақты, уақытша немесе арнаулы өкілеттік бойынша өкімет өкілінің қызметін жүзеге асырушы не Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарында ұйымдық-өкімдік немесе әкімшілік-шаруашылық функцияларды орындайтын адамдар ҚК-нің 450, 451, 452 және 453-баптарында көзделген әскери лауазымдық қылмыстық құқық бұзушылықтар субъектілері болып танылады.

Ескерту. 21-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

22. Барлық әскери бастықтар, сондай-ақ бастықтар болып табылмаса да ұйымдық-өкімдік немесе әкімшілік-шаруашылық міндеттерді орындаумен байланысты лауазымдарды тұрақты, уақытша немесе командованиенің ауызша, жазбаша не техникалық байланыс арналары арқылы берген арнайы тапсырмасы бойынша иеленген өзге де әскери қызметшілер, әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар субъектілері болып табылатын лауазымды адамдарға жатады.

Әскери лауазымды адамдардың тізбесі Ішкі қызмет, гарнизондық және қарауылдық қызмет Жарғыларында, Тәртіптік жарғыда және басқа да нормативтік құқықтық актілерде көрсетілген.

23. Лауазымды адамның өзінің өкілеттіктерін бұзу фактісін анықтау үшін сот осы лауазым иесінің әскери қызметті өткеру жағдайындағы құқықтары мен міндеттерін реттейтін нормативтік актілерді (жарғыларды, насихаттамаларды, нұсқаулықтарды, бұйрықтар мен өзге де нормативтік құқықтық құжаттарды) зерттеуі қажет.

Ескерту. 23-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

24. Бастықтың немесе әскери лауазымды адамның өзінің қызмет бабын әскери мүддеге қарсы пайдаланып, құқыққа қайшы әрекет жасауын ҚК-нің 450-бабында көрсетілген билікті немесе қызмет бабын теріс пайдалану деп түсіну қажет.

Ескерту. 24-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

25. Бастықтың немесе лауазымды адамның оған заңдар, жарғылар мен бұйрықтар арқылы берілген құқықтарды немесе қызметтік өкілеттіктерді көрінеу асыра пайдаланып, әрекет жасауын ҚК-нің 451-бабында көрсетілген билікті немесе қызметтік өкілеттіктерді асыра пайдалану деп түсінген жөн.

Биліктің әрекетсіздігі – бастықтың немесе әскери лауазымды адамның өздерінің қызмет жөніндегі міндеттерін қасақана орындамауы.

Лауазымды адамның қызметтік жағдайына және оған жүктелген міндеттердің орындалуына қатыссыз жасаған қоғамға қауіпті әрекеті (әрекетсіздігі) әскери лауазымдық қылмыстық құқық бұзушылық деп танылмайды.

Егер лауазымдық қылмыстық құқық бұзушылықтардың жекелеген түрлері үшін жауаптылық арнайы нормалармен көзделсе (мысалы, пара алу, қызмет бабын пайдаланып ұрлау және т.б.), онда әскери лауазым иесінің осындай әрекеттерді жасауы ҚК-нің 450, 451 және 452-баптарының жиынтығынсыз қылмыстық заңның тиісті баптары бойынша дәрежеленеді.

Ескерту. 25-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

26. Бастықтың немесе өзге де әскери лауазымды адамның қызметке адал қарамаудың немесе ұқыпсыз қараудың салдарынан өзінің міндеттерін орындамауын немесе тиісінше орындамауын қызметке салқын қарау деп түсіну керек, бұл үшін ҚК-нің 453-бабымен жауаптылық көзделген. Осындай әрекеттер елеулі зиян келтірген немесе ауыр зардаптарға соқтырған жағдайда ғана қылмыстық жауаптылық туындайды.

Ескерту. 26-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

27. ҚК-нің 450, 451, 452, 453-баптарында көрсетілген едәуір зиян мен ауыр зардаптардың анықтамасы мен ұғымы ҚК-нің 3-бабының 4) және 14) тармақтарында берілген.

Әскери лауазымды адамдар ҚК-нің 450, 451, 452-баптарының бірінші бөлігінде көзделген қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағанда денсаулыққа жеңіл немесе ауырлығы орташа зиян келтірілген кезде адамның жеке басына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы баптар бойынша қосымша саралау талап етілмейді.

Ескерту. 27-тармақ жаңа редакцияда - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

28. Алып тасталды - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

29. Қарауыл бастығы, егер оның жасаған әрекеті, арнайы қызметті өткеру бойынша міндеттердің шегінен шықса, немесе оған тікелей қатысы болмаған жағдайларда, командир-бастықтың жалпы лауазымдық міндеттері (мысалы, қарауыл бастығының күзетілетін объектіге қандай да бір зардаптар немесе өзге де зияндар келтірмей қарауыл құрамына кіретін адамға күш көрсету әрекеттері) бұзылса, ҚК-нің 450, 451-баптары бойынша жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

Ескерту. 29-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

30. Қарауыл құрамына қатысы бойынша лауазымды тұлға ретінде қарауыл бастығының өз қызмет бабын асыра пайдаланып, арнайы қызмет ережесін бұзуы ҚК-нің 444, 445, 446, 447, 448 және 449-баптарының диспозициясында көрсетілген зардаптар туындаған жағдайда қызметті атқару тәртібін бұзғаны үшін жауаптылық көздейтін баптар бойынша дәрежеленуге тиіс.

Ескерту. 30-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

31. ҚК-нің 459, 460, 461-баптары бойынша әскери мүлікті қасақана не абайсызда жойғаны немесе зақымдағаны не жоғалтқаны үшін жауаптылыққа тарту туралы мәселені шешкенде "Қазақстан Республикасының қорғанысы және Қарулы Күштері туралы" Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 7 қаңтардағы № 29 Заңында көрсетілген әскери мүлік пен әскери техника ұғымын назарға алу қажет. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің басқа да әскерлері мен әскери құрылымдарының әскери дайындығы мен ұрыс қабілетінің материалдық негізін құрайтын әскери мүлікке билік етудің және пайдаланудың белгіленген тәртібі қылмыстық қол сұғушылықтың тікелей объектісі болып табылатынын ескерген жөн.

Егер көрсетілген әрекеттер әскери мүлік немесе әскери техника заттары болып табылмайтын, бірақ әскери бөлімшелердің есебінде тұрған, екі мақсатта қолданылатын объектілерге (көлік құралдары, радиостанциялар, телефон аппараттары, компьютерлер және т.б.) қатысты жасалса, онда бөтеннің мүлкінің қасақана немесе абайсызда бүлінгені немесе жойылғаны үшін ҚК-нің 202 немесе 204-баптары бойынша жауаптылыққа әкеп соғады.

Ескерту. 31-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

31-1. Көлік құралдарын әскери, арнайы не көлік машиналарына жатқызған кезде соттар ҚК-нің 463 және 466-баптарының диспозицияларын және Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің автомобиль техникасын пайдалану жөніндегі нұсқаулықты негізге алғандары жөн.

Ескерту. Нормативтік қаулы 31-1-тармақпен толықтырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

32. ҚК-нің 450, 451, 452 және 453-баптарында көздеген әрекеттер, егер әскери қызметші қызмет өкілеттігін өзі не өзге адамдар не ұйым үшін мүліктік игілік табу мақсатында қызмет мүддесіне қайшы пайдаланса сыбайлас жемқорлық қылмыстық құқық бұзушылықтар деп танылады.

Ескерту. 32-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

33. Бастықтың (командирдің) орындалуы міндетті бұйрығын дәл орындаған бағынышты, оның заңсыздығын түсінбей орындаған жағдайда, бұйрық бойынша жасаған әрекет және орындалғаннан туындаған зардап үшін, жауапкершіліктен босатылады.

Бағынышты көрінеу заңсыз бұйрықты орындап қылмыстық құқық бұзушылық жасағанда, ол заңсыз бұйрық берген бастықпен (командирмен) бірге қылмыстық жауапқа тартылады.

Бастықтың (командирдің) көрінеу заңсыз бұйрығын орындамаған бағынышты қылмыстық жауапкершіліктен босатылады.

Араларында бағыныштылық қарым-қатынас туындамаған және қылмыстық ниеттерін бірге жүзеге асыру үшін алдын-ала сөз байласқан жағдайда, бастықтың (командирдің) қатысуымен бағыныштының қылмыстық құқық бұзушылық жасауын, бастықтың (командирдің) көрінеу заңсыз бұйрығын орындап қасақана қылмыстық құқық бұзушылық жасауынан ажырата білу керек. Мұндай жағдайларда бастықтың (командирдің) және бағыныштының жауаптылығы ҚК-нің 28-бабында көзделген қылмыстық құқық бұзушылыққа қатысу түрлерінің жалпы ережесі бойынша туындайды.

Ескерту. 33-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

34. Әскери қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша ҚК-нің 68-бабын қолдану кезінде соттар Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының "Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 67-бабын қолдану жөніндегі сот практикасы туралы" 2001 жылғы 21 маусымдағы N 4 нормативтік қаулысының түсіндірмелерін (2003 жылғы 11 шілдедегі N 6 нормативтік қаулымен енгізілген өзгерістерімен және толықтыруларымен бірге) басшылыққа алғандары жөн.

Ескерту. 34-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

35. Алып тасталды - ҚР Жоғарғы Сотының 20.04.2018 № 8 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

36. Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабына сәйкес, осы нормативтік қаулы қолданыстағы құқық құрамына енгізіледі және жалпыға бірдей міндетті болып табылады әрі ол ресми жарияланған күннен бастап күшіне енеді.

Қазақстан Республикасы
Жоғары Сотының Төрағасы
Қазақстан Республикасы
Жоғары Сотының судьясы,
жалпы отырыс хатшысы